

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ
РЕСУРСІВ В АСПЕКТІ ТВАРИННИЦТВА СУМСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

Кутах К.М.

***аспірант кафедри економіки та контролінгу
Сумський національний аграрний університет***

Матеріальний добробут громадян значною мірою залежать від успішної роботи аграрного сектора України. Успішне функціонування та розвиток підприємств аграрної сфери в значній мірі залежить від рівня їх ресурсного забезпечення. Вирішальна роль при цьому належить землі, яка є не лише природним ресурсом, а й матеріальною основою життєдіяльності українського суспільства. На основі використання земельних ресурсів формується продовольча, виробнича, експортна, природно-ресурсна та інфраструктурна складові збалансованого соціально-економічного розвитку країни.

Земля традиційно є основним засобом сільськогосподарського виробництва й найціннішим багатством нашої держави. Земельний фонд України складає 5,7% території всієї Європи й становить 60354,8 тис. га., а за площею сільськогосподарських угідь та ріллі Україна посідає перше місце в Європі. Водночас, володіючи таким масштабним земельним фондом найбагатших у світі чорноземів, які, за різними оцінками науковців, здатні забезпечити продовольством 250-320 млн. людей, Україна не може гарантувати навіть власну продовольчу безпеку. Тому

основним завданням на сьогодні є раціональне використання земельно-ресурсного потенціалу у сільськогосподарському виробництві, що потребує належного наукового забезпечення[8].

Земельні ресурси разом з іншими природними ресурсами є компонентами оточуючого середовища, місцем існування людини. Їм належить активна участь у суспільному виробництві, вони є засобом виробництва і джерелом задоволення потреб людини, а також земельні ресурси є невід'ємною і основною умовою життя та функціонування процесу суспільного виробництва. Ефективність використання земельних ресурсів має велике значення в економіці сільського господарства країни в цілому та Сумської області зокрема. Найбільшого значення ефективність використання земельних ресурсів набуває саме у тваринництві - галузі сільського господарства, яка використовує землю безпосередньо як природний ресурс та засіб виробництва. Кількість та якість отриманої продукції пов'язані з якісним станом, характером і умовами використання земельних ресурсів. Збільшення кількості та якості продукції тваринництва може бути успішно здійснено лише за умови значного підвищення ефективності використання земельних ресурсів, що набуває особливої актуальності у сучасних умовах ведення сільського господарства Сумської області[2].

Проблемі розвитку та функціонування тваринницької галузі в Україні присвячені наукові дослідження вітчизняних вчених С.П. Азізова[1], В.І. Аранчій, В.І. Бойка [7], О.В. Мазуренка, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука[5], І.С. Трончука та інших. Однак, не зважаючи на глибину наукових досліджень, ефективне й раціональне землекористування в сучасних ринкових умовах господарювання

залишається до кінця не вирішеною загальнодержавною проблемою, що потребує подальшого опрацювання.

Меті раціонального використання та охорони земельних ресурсів сільськогосподарського призначення відповідають програми розвитку сільських територій на регіональному рівні. Стратегія розвитку і відновлення виробничого потенціалу повинна передбачати підвищення інтенсивності використання продуктивних сил сільського господарства та споживання продовольства. Критерієм оптимальності повної потреби є задоволення потреб населення, яке оцінюється показниками рівня споживання основних груп продовольства, енергії харчового раціону та виробництвом основних видів продукції тваринництва (таблиця 1).

Дані таблиці 1 свідчать про те, що в Сумській області споживання продукції тваринництва не є стабільним і коливається в залежності від валового виробництва продукції і фінансового забезпечення виробничого процесу сільськогосподарськими підприємствами. Проте слід зазначити, що серед областей України сільськогосподарські підприємства Сумської області займають 5 місце по поголів'ю корів, 6 – по валовому виробництву молока, 7– по поголів'ю великої рогатої худоби.

В Україні присутня проблема продовольчого забезпечення незважаючи на наявність сприятливих природнокліматичних умов та значної кількості родючих земель. Загострення цієї проблеми виникло в складний період трансформаційних перетворень, який виявився занадто тривалим.

Як наслідок, відбулось порушення обсягів і пропорцій суспільного виробництва як на галузевому, так і на регіональному рівнях, що спричинило загрозу продовольчій безпеці країни.

Таблиця 1

**Виробництво основних видів продукції тваринництва
по Сумській області на 1 особу, кг/рік**

Вид продукції	Раціональна норма споживання*	1990	1995	2005	2010	2012
М'ясо (жива вага)	83	107,4	64,4	50,9	45,7	34,9
Молоко	380	716,2	511,9	361,3	403,4	381,8
Яйця, шт.	290	372	213	214	301	227

* норма споживання, визначена УкрНДІ гігієни та харчування (1995р)

Для вирішення даної проблеми необхідно збалансувати повну потребу в кінцевій продукції по регіону, яка є похідною від чисельності потенційних споживачів та фізіологічними нормами споживання з можливими темпами розвитку галузей АПК (таблиця 2).

Таблиця 2

**Розрахунок дефіциту споживання продукції
тваринництва за 2012 році
по Сумській області**

Вид продукції	Раціональна норма споживання * на 1 особу кг/рік	Необхідна кількість продуктів, т	Виробництво о с/г продукції за 2012 рік, т	Дефіцит споживання, т
М'ясо (жива вага)	83	99334	28900	-70434
Молоко	380	454784	317100	-137684
Яйця, шт.	290	347072	196700000	-

Джерело: Статистичний щорічник Сумської області

Слід зазначити, що критерієм оптимальності в роботі АПК області є забезпеченість продовольством

населення регіону. Діапазон допустимих рішень знаходиться у межах наявних сільськогосподарських ресурсів з поправкою на можливості підвищення інтенсивності їх використання за умов ряду ресурсних обмежень.

Дані таблиці 2 свідчать про те, що в області виробляється продукції тваринництва у 4 рази менше, ніж необхідно для споживання. Слід констатувати, що особливий занепад, в останні часи, зазнали тваринницькі галузі, що позначилось на рівні споживання продуктів харчування тваринного походження. Існує дефіцит тваринного білка у структурі раціону українського споживача. Крім того, присутня загроза імпорту м'ясної продукції та молока. Це в підсумку може негативно позначитись на розвитку зазначених галузей в Україні.

Зростання обсягів виробництва тваринницької продукції можна досягнути шляхом інтенсифікації тваринницької галузі та концентрації виробництва на потужних відгодівельних комплексах із застосуванням гормонів росту, ветеринарних препаратів на основі антибіотиків, використанням кормових добавок з метою одержання максимального прибутку, нехтуючи при цьому фізіологічними й психологічними потребами тварин та якістю одержаної продукції.

Задача оптимізації поєднання галузей сільськогосподарського виробництва полягає у визначенні такого співвідношення рослинництва та тваринництва, яке б змогло забезпечити максимальний вихід відповідної валової сільськогосподарської продукції за умови збереження родючості ґрунту. Відтворення виробничо-ресурсного потенціалу АПК пов'язується з підвищенням інтенсивності використання наявних земельних і трудових ресурсів. Дослідження показують, що Сумська область має низький рівень використання ресурсного потенціалу.

Область має значне сільськогосподарське освоєння території (70,8%) і помірну частку розораних угідь (52%), зокрема, сільськогосподарські угіддя займають 1702 тис. га, рілля – 1233 тис. га, сінокоси – 276 тис. га, пасовища – 168 тис. га, багаторічні насадження – 24 тис. га. Землезабезпеченість населення області висока: на 1 мешканця припадає 1,23 га с/г угідь, зокрема, 0,9 га – ріллі.

Дані таблиці 3 свідчать про те, що дефіцит кормів в тваринництві Сумської області може бути покритий за рахунок виробництва зернових та зернобобових і технічних культур.

Але, слід відводити площі під трави для пасовищ. В середньому визначено щоб прогодуватися 1 голову худоби необхідно 1,2 га земельних ресурсів.

Так у 2013 р. в Україні тільки для кормових потреб було витрачено 30 млн тонн зерна, тобто 60% його валового збору! Тваринницька продукція вирощується майже на двох третинах посівних площ, використовується 6,8 млн. га пасовищ та сіножатей. Разом це становить 68% сільськогосподарських угідь.

Отже, необхідно змінювати підхід до розвитку тваринницької галузі: підвищувати продуктивність, зменшуючи поголів'я, що є екологічно виправданим, надавати перевагу виробництву м'яса птиці, яловичини як менш енерго- і ресурсомістких. Усі галузі сільського господарства мають працювати на нових технічних, технологічних, економічних і організаційних принципах відповідно до екологічних норм.

Виходячи з розмаїття природно-географічних умов, строкатості ґрунтового покриву, складності конфігурації ґрунтових різновидів в основу концепції підвищення ефективності використання земельних ресурсів, родючості ґрунтів, продуктивності землеробства покладено принципи адаптивного

територіального землеустрою із застосуванням ресурсо-
і ґрунтозберігаючого землеробства

Таблиця 3

Розрахункові площі сільськогосподарських угідь для
ефективного виробництва в тваринництві

Вид продукції	Дефіцит споживан ня, т	Кількість голів, гол.	Необхідн а кількість кормів, т	Урожайність, ц/га	Отримано з 1 га кормових одиниць, ц	прогнозован ими культурами, ц/га	Вихід кормів, т
М'ясо (жива вага)	-70434	+184866 **	+532414 ***				
Молоко	-137684	+41913*	+120709 ***				
Корми:							
Озима пшениця	+55273		241655	39	43	4,7	+20210
Кукурудза на зерно				49	56	30,7	+171920
Ячмінь				33	38	5,0	+19000
Овес				25,6	26	8,0	+20840
Соя				14	16	25,5	+40800
Кукурудза на силос та з.к			71190	330	60	20,3	+121600
Коренеплоди			21553	600	72	0,5	+3600
Однорічні трави на з.к			195937	120	24	20,0	+190200
Багаторічні трави на з.к				220	44	16,0	
Пасовища				137	26	17,5	
Багаторічні трави на сіно			122788	60	31	24,0	
Сінокоси				60	32	5,3	+16960
Всього		+226779	+653123			177,5	+653130

Джерело: Статистичний щорічник Сумської області

*Середній удій молока від 1 корови по с/г підприємствам – 3285 кг

** Середня вага ВРХ худоби по с/г підприємствам – 381 кг

***Витрати кормів по с/г підприємствам на 1 умовну голову ВРХ – 28,8ц

Перехід від трансформаційного до адаптованого землекористування спирається на максимальне урахування природних і набутих в процесі обробітку корисних властивостей та ландшафтно-екологічних функцій ґрунтів (таблиця 4). Подальший розвиток галузей тваринництва в Україні пов'язується зі значним підсиленням кормової бази, передусім за рахунок інтенсивного використання пасовищ і сіножатей з одночасним запровадженням новітніх досягнень техніки, вітчизняного і зарубіжного досвіду з досліджуваної проблеми. Трансформаційні процеси в землекористуванні нині пов'язуються зі зменшенням орних земель в Україні з-за наявності великої кількості сильно еродованих, деградованих ґрунтів, їх подальшої консервації і переведення до складу площ, зайнятих під сіножатями і пасовищами.

Природні кормові угіддя в натуральному їх стані відрізняються дуже низькою продуктивністю. Тому стає нагальним їх поверхневе або докорінне поліпшення, організація культурних пасовищ і сіножатей зі значним підвищенням урожайності зелених та грубих кормів.

По Сумській області планується виведення з обороту малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення у 2013 році - 101,9 тис.га, обсяги консервації деградованих, радіоактивно забруднених сільськогосподарських угідь складають 233,4 тис. га[3]. Ліквідація дефіциту сільськогосподарської продукції має проходити при раціональному розподілі земельних ресурсів Сумської області у тому числі сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 4

Трансформація посівних площ сільськогосподарських підприємств області

Земельні ресурси області	тис.га	У тому числі	
		Посівні площі 2012р., тис.га	Прогнозовані посівні площі, тис. га
Сільськогосподарські угіддя всього	1702	994,7	1029,5
В тому числі			
рілля	1233	817,0	852,0
сіножаті	276	121,5	177,5
пасовища	168		
Землі у консервації			233,4
Землі с/г підприємств	858		858
В тому числі			
рілля	783		788,0
сіножаті	54		70,0
пасовища	20		
Землі фермерських господарств	110,3	95,9	96,0
В тому числі			
рілля	105,1	90,7	88,5
пасовища	5,2	5,2	7,5

Джерело: Статистичний щорічник Сумської області

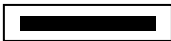
Розвиток тваринництва пропонується здійснити за рахунок фермерських та особистих господарств. Співвідношення посівних площ окремих сільськогосподарських культур у аграрному господарстві повинно забезпечити науково обґрунтоване їх чергування в сівозміні (таблиця 5)

Таблиця 5

Оцінка попередників сільськогосподарських культур у сівозмінах

Культура	Попередник								
	Озима пшениця	Ярий ячмінь	зернобобові	Кукурудза на зерно	Цукрові буряки	коренеплоди	Кукурудза на силос	Однорічні трави	Багаторічні трави
Озима пшениця									
Ярий ячмінь									
Зернобобові									
Кукурудза на зерно									
Цукрові буряки									
Коренеплоди									
Кукурудза на силос									
Однорічні трави									
Багаторічні трави									

Умовні позначення:

- - добрий попередник
 - можливий попередник
 - недопустимий попередник

Для виробництва і молока і м'яса в основному використовуються одні і ті ж породи молочної худоби. Нам же необхідно запропонувати лінію розвитку тваринництва при якій раціонально будуть поєднанні молочне і м'ясне скотарство і враховані особливості кормових ресурсів регіону.

Однак, в подальшому суттєвим гальмом розвитку сільськогосподарського комплексу регіону може стати

неврегульоване функціонування ринку землі. Результатом цього може стати надмірна концентрація землі в одних руках, формування земельних латифундій та витіснення малих й середніх сільськогосподарських товаровиробників і, як наслідок, скорочення бази розвитку сільського господарства й переробних галузей АПК. За цих умов для запобігання монополізації землекористування та забезпечення його ефективності, доцільно було б встановити обмеження максимальних площ оренди земельних угідь в одних руках, а основним напрямком його розвитку має стати кооперація на засадах вдалого поєднання цінностей демократії та індивідуального економічного інтересу, результатом чого є формування великотоварних за розмірами земельних площ агроформувань, які в технологічному і фінансовому відношенні здатні вживати заходів, спрямованих на відновлення родючості земель.

Вирішення цих питань запропоновано Калетніком Г.М. у Проекті Закону «Про ринок Земель» №9001-д від 07.12.2011р. [9], перше читання якого відбулося в грудні 2011 року. Щоб не допустити появи лантифундистів, в цьому законопроекті передбачено, що одна людина не може купити більше 100га землі, одна фізична або юридична особа в одному районі може орендувати не більше 6 тисяч га землі і не більше 5% землі в одній області. Передбачається, що Державний земельний банк буде надавати кредити сільгоспвиробникам за ставкою НБУ плюс не більше 5%. Для приватних осіб ціна землі не встановлюється, це буде предмет домовленості власника земельної ділянки та її покупця.

Висновки. Питання ефективного використання земельних ресурсів завжди було актуальним для сільського господарства України в цілому та Сумської області зокрема. Особливо гостро це питання постає в

аспекті тваринництва, бо кількість та якість отриманої продукції залежить від якісного стану, характеру і умов використання земельних ресурсів. Динамічний розвиток ринкової економіки змушує робити акцент на необхідності інтенсивного розвитку сільськогосподарського виробництва області й країни в цілому, ефективного й раціонального використання її земельних ресурсів, що вимагає реалізації на всіх рівнях управління комплексу організаційно-господарських та еколого-агрохімічних заходів, спрямованих на вдосконалення земельних відносин, зниження розораності сільськогосподарських угідь, підвищення відповідальності за їх ефективне й раціональне використання та стимулювання землеохоронної діяльності землекористувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азізов С.П. Деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва / С.П. Азізов // Економіка АПК. – 2011. – №4 – С. 12-15.

2.Паньків З.П. Земельні ресурси: Навчальний посібник. – Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. –272 с.

3. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку)/ [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Каблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. –1008с.

4.Задорожна Д.П. Стан та ефективність використання земельних ресурсів в аграрній сфері регіону [Електронний ресурс] / Д.П. Задорожна. – Режимдоступу:http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_146/10zdp.pdf.

5. Саблук П.Т., Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення)/ П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка АПК. –2009. - № 12. – С.3-13.

6.Шевелюк О.О. Земельно-ресурсний потенціал та особливості його формування і використання в сучасних умовах господарювання [Електронний ресурс] / О.О. Шевелюк. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_3/10soo.pdf

7.Бойко В.І. Продовольча безпека України в контексті глобалізації

проблеми. / В.І. Бойко. – К.: ННЦ “інститут аграрної економіки” УААН, 2007. – 30 с.

8.Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку)/ [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Каблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В.Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. –1008с.

9.Проект Закону України «Про ринок земель» від 07.12.2011р. №9001-д[Електронний ресурс] Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua>